

כנרת
בימי
מבחן

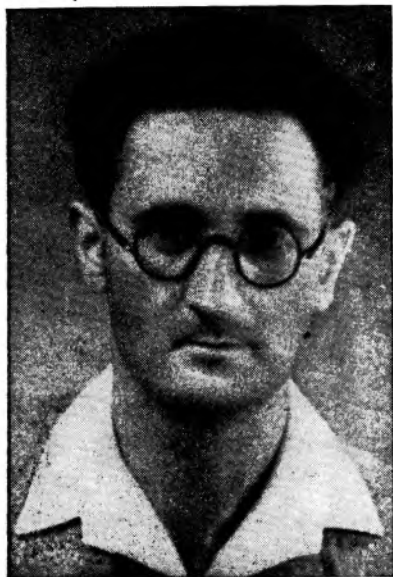
כנרת
בימי מבהז

ערוך בידי
ברכה חבס

המפות, הציורים והשער — ס. קדושין

הוצאת קבוצת כנרת, תש"י
„דפוס דבר“, תל-אביב

שלום זמירין

בן מנדל וחייה. נולד ב־24 במארס 1915 בדיסנה, פלך וילנה, בחו"ל היה בהחלוץ והשוה"צ. עלה לארץ ב־5 באפריל 1936. מיד לעליתו בא לכנרת. עבד שנתיים בכנרת. התנדב לצבא במלחמת העולם השנייה, אולם נאלץ להשתחרר לרגל מחלה. נשלח מטעם הקבוצה לאוניברסיטה העברית, סיים את לימודיו בהצטיינות והתחיל בהוראה בבית־ירה. חבר בפל"ם בכנרת. השתתף בקרבות מאז ראשית המלחמה. נפל בצמח, ט' אייר תש"ח (18 במאי 1948). והובא לקבורה בקברי־האחים בדגניה א'.

שלום נולד בשנת 1915 בדיסנה — עיר מחוז יהודית על נהר הדבינה המערבית בפלך וילנה, רוסיה. בן־הזקונים היה למשפחת השׁו״ב של העיירה, ר' מנחם מנדל סמירין. התשיעי במספר הבנים היה, שמות הסבים וקרובי משפחה אחרים כבר ניתנו לאחיו שהקדימוהו, על כן קרא לו אביו בשם שלום — אות לשאיפות אשר קיננו בלבם של יהודי העיירה — בלב יהודי העולם כולו. מלחמת העולם הראשונה כבר נכנסה אז לשנתה השניה. הישועות והנחמות העלולות לצמוח לעם היהודי מהמלחמה, עדיין לא היה להן כל רמז של ממש. המציאות, להיפך, נעשתה קשה מיום ליום. תהי־נא, איפוא, הופעתו של הבן התשיעי אות מבשר למנוחה ולשלום, שימחרו לבוא!

אולם השלום הנכסף עדיין היה רחוק מאד. החזית מתקרבת לעיירה. מדי פעם פורצות מגפות שונות. מחלת טיפוס־הבטן פוגעת בכל ילדי הבית וגם באבי המשפחה עצמו. רק על האם פוסחת המחלה, כי לה אין זמן להיפנות לכך! כוחות הנפש העצומים העצורים בקרבה עומדים לה עד בוא מועד, כדי להתגבר על הכל: תזונה גרועה ועבודה מפרכת בהליכות הבית מרובת הנפשות, טיפול בתינוק הרך ויליות ללא שינה ליד מיטות הילדים החולים. המסירות והנכונות להקרבה עצמית למען אהובי הנפש נספגו בדמו של שלום עם חלב האם. קו זה של מסירות הורישא לו ללא שיוור, והוא שהטביע את חותמו על אופיו והליכות כל ימי חייו.

ממאבקה העז למען הנפשות היקרות יוצאת האם מנצחת. בני הבית ניצלו מצפרני המוות! אולם קשה כקריעת יס־סוף להשביע במשכורתו של השׁו״ב את תאבונם הבריא של החולים השבים לאיתנם. לאחר זמן קצר היה הכרח לוותר על שבת אחים גם יחד. הבן הבכור עזב את הבית עוד קודם לכן, הלך לבקש השכלה ו„תכלית“. וגם שלושת הבנים המתבגרים האחרים, שהצעיר שבהם הוא כבר כבן ארבע־עשרה — אין טעם עוד לשיבתם בבית. בבית־הספר לא ביקרו מימיהם, מלבד הבן הבכור, אשר למד כמה „זמנים“ ב„חדרו“ של אחד המלמדים המעולים שבעיירה, — לא נזדקקו כמעט ששת הבנים הראשונים למלמדים או למורים מן החוץ. השׁו״ב שבעיירה דיסנה, — עתותיו בידיו ללמד תורה לבניו הוא עצמו. ובפרט, שענין של תשלום שכר־לימוד למלמד הגון — אינו מצטרף יפה לסעיפי ההוצאה של המשפחה. ולהיפך — ההוראה לבנים מאפשרת גם קבלת תלמידים אחדים מן החוץ, שתועלתם מרובה בתור חברים ללימוד לבנים וגם התועלת החמרית איננה מבוטלת כלל. קופצים על מקום לימוד כזה לבניהם אינם חסרים —

ר' מנחם מנדיל השו"ב ידוע בתור למדן חריף ובקי, שקיבל את חינוכו באחת מישיבות ליטא המפורסמות. הוא הוסמך לרבנות ובאומנות של השו"ב אחו רק בשביל שלא להוציא מתחת ידו את ה"חזקה" של חותנו, ר' שלמה זולמן, שהיה בשעתו מכובד מאד על בני קהלתו.

אילו השנים כתיקנו, — ודאי היו הבנים ממשיכים את השכלתם בבית מדרשו של אביהם עד גיל מבוגר ואולי היו נוסעים אחר־כך לאחת הישיבות. אלא שענין זה של שליחת הבנים ללמוד בישיבה ירד מן הפרק עם נסיונו הראשון של הבן הבכור במשפחה. הבן, שהובא ע"י האב לליובביץ', אל ראשה"ישיבה", החליט, כפי הנראה, שלא על הדרך הזאת תהיה תפארתו. לא עברו ימים מועטים והוא עזב את הבית למען בקש השכלה בוילנה המעטירה. גם אצל הבנים האחרים בא היתור על משרת רב או שוחט לא משום הטעם החמרי, אלא מחוסר נטיה מיוחדת לכך אצל הבנים עצמם. אשר מאז עמדו על דעתם נפלו, כפי הנראה, תחת השפעתם של שלושת הדודים, אחי־האם — בני השו"ב ר' שלמה זולמן. דודים אלה, שהתגוררו בוילנה, עמדו בקשרי מכתבים עם משפחת האחות וגם היו מבקרים לעתים מזומנות בעיירת מולדתם. מכתביהם, שהיו כתובים בכתב־יד יפה להפליא ובשפה עברית נהדרת — סיפרו על קיומו של עולם אחר. הדודים האלה, — אחד מהם „קורספונדנט" לשפות לועזיות בבית־מסחר מן הגדולים בעיר, והאחר מנהל־השבונות. עולמם הרוחני היה רחוק ממסחר כרחוק מזרח ממערב. באמצעותם מגיעים אל משפחת השו"ב ברוכת הבנים הדי תנועה הציונית עוד בטרם היתה תנועה כזאת קיימת בעירתם. הבנים ספוגים היו יהדות ודברי ימי ישראל משחר ילדותם, כי על־כן אביהם, מורם ורבם — לימוד התנ"ך היה חביב עליו באותה מידה כלימוד התלמוד. ובשבת אחרי שנת הצהרים היה נוהג לעיין לא רק ב"מורה נבוכים" להרמב"ם, אלא אוהב היה גם לקרוא לאם ולבנים סיפורים מתוך „יוסיון" על מלחמות היהודים ברומאים.

באמצעות הדודים ובהשפעתם מגיעים לידי הבנים ספריהם של משוררי התחיה וראש־וראשון, כמובן, קובץ השירים הקטן של ביאליק. הקובץ כולו נעשה שגור על פיהם של הנערים בלי שמישהו יטיל עליהם זאת. יש שירים המושרים בפיהם בנעימות שקלטו אי־שם. בדבקות דתית ממש מסלסלים הנערים את החרוז: „מי יתן לי אבר ועפתי אל ארץ בה ינץ השקד, התומר!" ומתוך עצימת עינים הם מרגישים, שהנה הנה הם מתנשאים מתוך המציאות האפורה והקרה של העיירה

ועפים ובאים אל הארץ, „האביב בה יִנָּה עולמים!“ ושלוֹם המוטל עדיין בעריסה, גם הוא עוצם את עיניו וחולם על הירדן ועל הלבנון, „השב ביערים.“
היו אלה חלומות.

למעשה, תחת טיסה על כנפי נשרים אל ארץ הבחירה היה על הבנים להסתפק בנסיעה פרוזאית מאד, מי ברכבת ומי בספינת הקיטור, שהילכה על גהר הדבינה אל הערים הגדולות, לבקש להם משען לחם — בתור המטרה הקרובה ביותר, והמטרה הרחוקה? — מי יודע? אולי עוד יתגשמו החלומות על חי איכרים בארץ האבות!

חבילת הבנים המבוגרים מתפרדת — אולם השרשרת נמשכת. ההבדל בגיל בין תשעת האחים הוא כשנתיים ימים והתורה נמסרת מ„דור“ ל„דור“. עם התפרד החבילה של הבנים הבוגרים — לא פסו חלומות ציון במשפחת השו"ב, ובהמשך השנים בעיירה כולה. השלשלת נמסרת לידי הנאמנות של האח החמישי, לוי. הוא היה הראשון בין הבנים, שגילה פעילות ציונית מחוץ לחוג המשפחה, ורבים מבין חבריו וחניכיו נמצאים בארץ — אולם הוא עצמו, יחד עם משפחתו, נפל בידיהם הטמאות של הנאצים.

מכל תשעת הבנים, זכו רק השנים שלפני בן־הזקונים לחינוך בבית־ספר מודרני, אחד בגימנסיה ואחד בטכניון הוילנאי — נכנע האב ללחץ הבנים הקשישים, אשר שלושה מהם עלו בינתיים לארץ־ישראל. הם עוררו במכתביהם את אחיהם הצעירים ודרשו מאת האב, כי יתן לבנים חינוך „סדיר“ יותר מאשר קיבלו הם.

אולם כשבא תורו של שלום, לא רצה האב לוותר על שלו. מכל תשעת הבנים — על האחד לפחות להיות יורש השושלת של למדנים ויראי־שמים ואולי גם לקבל לידי את ה„חזקה“ על משרת השו"ב בק"ק דיסנה. ומדוע לא את משרת הרבנות? — והרי אחרי מות הרב הישיש לא נמצא עדיין ממלא מקום ראוי לאיצטלא זו. על כן שלח את הבן הצעיר מבעוד מועד, בגיל 12, אל ישיבת „תומכי־תמימים“, שנוסדה זה לא כבר בוילנה על־ידי חסידי ליובביץ. ואמנם, לאחר שנתיים וחצי ללימודיו של שלום ב„ישיבה“ זו, חוזר הוא הביתה לאחת מחופשותיו ומביא אתו תעודה המאשרת את תקותיו של האב. בסופה של אותה תעודה המלאה שבחים לבעליה, נאמר: „ואם יחזק את לבבו למשוך ולשקוד בלימודו ולפתח כוחותיו — יהיה לשם ולתפארת בישראל.“

ארבע שנים וחצי למד שלום תורה בישיבה זו, אשר בירושלים דליטא. אולם ההשפעות, שמהן רצה האב לשמור אותו, — חדרו, כנראה, גם לבין כתלי ה"ישיבה". שלום מספר על כך במלים מעטות בתולדות חייו שכתב בעת התקבלו לאוניברסיטה בירושלים: "נמשכתי אחר תנועת החלוץ. לא רצייתי עוד להמשיך בלימוד ב"ישיבה" וחזרתי הביתה. המשכתי בהשתלמות עצמית. הייתי פעיל בהחלוץ ובשנת 1936 עליתי ארצה".

הפסקת לימודיו ב"ישיבה" והאכזבה שנגרמה עליידי כך לאב, היתה מקור עינויים לנפשו האוהבת. ההחלטה הגורלית שהחליט אז, היתה קשה עליו אולי לא פחות מאשר לאב עצמו. עד עלייתו לארץ הוא משתדל ככל האפשר להמתיק לאבא ולאמא את האכזבה שגרם להם. עז רצונו להצטרף אל אחיו בקבוצה אשר על חוף ים-כנרת. אולם איך יוכל לעזוב לנפשם את אמא החולה מחלה קשה ואת אבא המזדקן והמאוכזב? המסקנה היא — עלייתה של המשפחה כולה. ועד שתכנית זאת מתקבלת על דעת ההורים ועל דעת ממשלת המנדט — חולפות שנים. שלום מקדיש את עצמו לפעולה בארגוני הנוער הציוני במקום, הוא עוסק בהשתלמות עצמית ומשתדל לרכוש לו גם מקצוע. הוא מתחיל ללמוד אצל נגר שכן את מלאכת הנגרות, לא משום שמקצוע זה דוקא מוצא חן בעיניו, אלא פשוט משום שזאת היא האפשרות היחידה לקבל "הכשרה" כלשהי בתנאי המקום. תחילה מסתדרת עלייתם של האחים הקשישים. שלום נשאר אחרון עם ההורים, שהרשיון לעלייתם צריך להתקבל ממחלקת העליה של ממשלת המנדט, לפי "דרישת" הבנים שבארץ. ורק אחרי שליוה אותם לנמל — הוא מתפנה לבסוק לעסוק בעלייתו הוא עצמו.

עם בואו ארצה הוא מוצא את האם שוכבת על ערש-דודי והוא מחליט להישאר בקרבתה כדי לסעוד אותה בחליה. ההורים קבעו את מושבם ברמת-גן. בשכנותו של אחד הבנים, תושב המקום. אולם האם לא זכתה לשילומים על סבלותיה המרובים בגידול הבנים. המחלה, שחלתה בה עוד בחוץ-לארץ, לא הרפתה ממנה גם כאן והיא נפטרה עוד בטרם מלאה שנה לעלייתה. אז מציעים הבנים לאב לעבור לכנרת — מקום הריכוז הגדול של המשפחה. אולם הוא דוחה את הצעתם בשל החופש בעיני דת השורר בקיבוצים. הוא מביע רצונו לבלות את שארית ימיו בעיר-הקודש ואחרי זמן קצר הוא עולה ירושלימה ומשתקע שם. ושלום בא לכנרת ומשקיע עצמו בעבודה במטע הבנות — מקום עבודתם

הקבוע של שני האחים הקשישים. במשך זמן עבודתו בשדה, עד פרוץ מלחמת העולם, הספיק להכות שרשים בענף ולהתחבב על חבריו לעבודה ועל חברי המקום בכלל. בחגיגות ובנשפים הוא מנהג את החברים בפיליטון מפרי עטו ושולח את חיצי ביקרתו בצדדים החלשים של החברה והפרט.

אולם הנה פורצת מלחמת העולם השנייה וקמה תנועת ההתנדבות לצבא הבריטי והקמת הבריגדה היהודית למלחמה בנאצים. כנרת פעילה ומפעילה בהתנדבות זו. הולכים לצבא אבות ובנים. ובין ההולכים גם שלום.

זמן שירותו בצבא לא ארך. מתגלה אצלו מחלת כיב־הקיבה המצריכה ניתוח. הוא מקבל שחרור ועובר את הניתוח בהצלחה. אולם הרופאים אוסרים עליו עבודה פיסית קשה בשדה. שלום מקבל על עצמו את ההוראה וההדרכה בקבוצת נוער עולה המגיעה לכנרת מאוסטרליה. הוא מתקשר עם חברה זו ועם רבים מיחידה בקשרי ידידות נאמנה, שנמשכים גם לאחר שהחברה עוזבת את כנרת. בכנרת מתחילה להתרקם התכנית להקמת בית־ספר תיכון לחקלאות בבית־ירח, בתור מוסד המשך ללימודיהם של גומרי בית־החינוך המשותף שבגוש. יש לדאוג להכשרת חברים־מורים בשביל המוסד. הבחירה של שלום לתפקיד זה היא טבעית וכמעט מובנת מאליה. קבוצת כנרת שולחת אותו למשך ארבע שנים לאוניברסיטה בירושלים כדי שירכוש לו תורה במדעי־היהדות ויוריד אֶחָכ את התורה מן ההר אל עמק־הירדן. תעודת בגרות לא היתה בידו, — כי על־כן לא ביקר בבית־ספר תיכון מעודו. הוא מתקבל לאוניברסיטה בתנאי שיעמוד בסוף השנה הראשונה בבחינות בגרות. במשך שנה זו הוא יושב בחדרו בירושלים, סגור ומסוגר, ושוקד על הלימודים — כאשר מסוגלים לכך רק „מתמידים“ מעולים. למרות זאת מקדיש הוא לא מעט מזמנו הפנוי כדי להנעים את ערביו ואת שבתותיו של אבא בשיחת תלמיד־חכם.

עם קבלת תעודת הבגרות, הוקל במקצת נטל הלימודים, והוא משתמש בשעות הפנאי הנוספות שהועמדו לרשותו עם תום לימודי המתמטיקה. פיסיקה וחמימה — בשביל התעמקות בלימודיו. הוא משיג את הדרגה של תלמיד ראשון אצל מוריו הפרופיסורים, והכל מנבאים לו עתידות בחקר קדמוניות ישראל.

עם התאזרחותו באוניברסיטה הוא מגלה פעילות ציבורית בחוג הסטודנטים, משתתף בעתון המוצא על־ידם ומנהל בו תעמולה להליכה לכפר. חבריו בוחרים

בו בתור ציר לועידת סטודנטים יהודים המתקיימת בפריס — אולם הוא מסתלק ממשימה זו, הכרוכה בביטול מלימודים.

הוא שקע ראשו ורובו בספרים ובמחקרים על נושאי ההיסטוריה הישראלית בתקופות בית ראשון ושני וגם בתקופות קדומות יותר. בשנה האחרונה ללימודיו הוא כותב על נושאים של מחקר המקרא ודברי ימינו הקדומים. את מחקרו על יאשיהו ותקופתו, הגיש בתור עבודת־גמר, — וקיבל בעדה את פרס קלויזנר של עירית תל־אביב למדעי היהדות. גם בעד „ירמיהו ונביאי השקר“, הוא זוכה בפרס על שם ירמיהו הויזנר. את העבודה „לשאלת ספר דברים“, קרא לפי הזמנה בכינוס העולמי למדעי היהדות שנתקיים בירושלים בקיץ 1947.

בחוגי האוניברסיטה דיברו על לבו, שיקדיש את עצמו למדע ולמחקר ולא יסתגר בחוג הצר של הוראה ב„פרובינציה“ — אולם הוא ממלא את חובתו לקבוצה שאיפשרה לו את הלימודים באוניברסיטה. הוא חוזר לכנרת ונכנס להוראה בבית־הספר התיכון על שם ד״ר רופין בבית־ירח, שנפתח אותה שנה. לטקס הסיום באוניברסיטה. המתקיים בירושלים לאחר שהתחיל כבר בהוראה בבית־ירח, אין שלום נוסע בשל היותו עסוק בבית־הספר ומחמת שיבוש הדרכים לירושלים. אולם למרות כל אלה, אין הוא נמנע מלעלות ירושלימה בשעה שמתקבלת ידיעה על אבא שחלה. הוא מכניס את האב לבית־החולים וכשהרופא מחווה דעתו שמצבו של האב השתפר, — הוא חוזר אל משמרתו, לכנרת. גם האב זירזו שיחזור לכנרת — אולי מתוך חשש שמא ישאר מנותק בירושלים.

ימים מועטים לאחר שחזר, מתקבלת ידיעה מירושלים על פטירת האב — אולם הדרך מנותקת: גם המשוריינים הפסיקו את מהלכם בימים ההם. האב מת שבעימים והובא לקבורה שלא בנוכחות איש מבניו. הוא נקבר בבית הקברות לשעת־חירום בשכונת סנהדריה, מאין אפשרות של גישה להר־הזיתים. שלום חזר אל משמרתו — אולם לארדוקא אל משמרת הלימודים בבית־הספר, שנפסקו עד מהרה לרגל ענני המלחמה המתקדמת. המורים, יחד עם התלמידים הבוגרים, מתגייסים לעמידה בשער.

יחד עם חברו הטוב מתקופת עבודתו במטע הבנות בכנרת, דוד לכנר, עם חברו לעבודה התרבותית בכנרת, ישראל מרכוז, ועם תלמידו המוכשר מכתה י״א, זמיר ד׳האן בן ה־16־17, נפל בהגנת מבואותיהן של הדגניות וכנרת — ביום 18 במאי 1948 (שלושה ימים לאחר התחלת הפלישה).

כך נפסקו חייו הקצרים של שלום אחינו. בחייו אלה הספיק להיות מיצר הרבה בצערם של אחרים ולשמוח בשמחתם. אולם הוא עצמו לא זכה להגיע לאשרו הפרטי, שציפה לו והתכונן אליו. ולא זכה לראות בהתגשמות חלומו הגדול של העם — חלום שרקם אותו בנפשו מערש ילדותו. נוחה בשלום, אחי הטוב! ילדים עברים מטיילים בבטחה בשדה בו כרעת ומברכים את זכרך ואת זכר חבריך.

אחיך שמואל

נימוקי ועדת השופטים לפרס קלוזנר

מר שלום זמירין, סטודנט של האוניברסיטה העברית בירושלים, שמקצועו הראשי הוא ההיסטוריה של עם ישראל בתקופת בית ראשון ושני, כתב בתור עבודת-גמר חיבור מפורט על „יאשיהו ותקופתו“. זהו מחקר מדעי ממדרגה רמה. מר זמירין חזר לתוך כל פרט ופרט של הידיעות הנמצאות בספר מלכים ודבריהימים על מלכות יאשיהו, וביחד עם זה חקר גם בתולדות אשור ומצרים בתקופת יאשיהו — ובא לידי מסקנות חדשות, שחשיבותן מרובה להבנת תולדות ישראל בסוף בית ראשון, ערב החורבן הראשון וגלות בבל.

המסקנה העיקרית שלו היא — שהריפורמה הדתית של יאשיהו קשורה קשר אמיץ בשאיפתו להשתחרר מעול אשור: לשיחרור מדיני זה צריך לקדום השחרור מן הפולחן הור, האשורי, שחידש מנשה והמשיך אותו אמון, אביו של יאשיהו. יאשיהו מתבגר אחר מיתתו של אשורבניפל — והרי אז מתחלת הירידה של מלכות אשור, שמסתיימת במפלת גינוה. יאשיהו משתמש במצב זה — ומשחרר את יהודה מן הפולחן האשורי ביחד עם שיחרורה מן העול המדיני האשורי. מר זמירין מוכיח, שאין לבטל את הידיעות שבספר דבריהימים ואין לאחר את חיבור ספר דברים עד ימי יאשיהו או מנשה; וכך נופל הבנין של די וטת וולהאון, ועל-ידי הבלטת הצד המדיני בפעולתו של יאשיהו והבהרת המצב המדיני באשור ובמצרים מקבלת מלהמת מגידו של יאשיהו מובן אחר והיא מופעת באור חדש.

בעבודה של מר זמירין יש חידושים מדעיים חשובה הרבה. מר זמירין נתגלה בה כחוקר וכמבקר מדעי בעל דעות עצמיות ובעל הבנה חדשה בתולדות ישראל בתקופות הקדומות.

שמחה היא לשופטים, שהפעם אפשר לתת את פרס קלוזנר לא רק בעד עבודת-מחקר בספרות העברית, אלא גם בעד מחקר מקורי, מרובה כמותו וחשוב באיכותו בתולדות ישראל, שאם יתפרסם בדפוס יהא לכבוד גם לאוניברסיטה העברית וגם לעירית תל-אביב. ועל זה באנו על החתום:

ד"ר ש. פ. ביאלובלוצקי
באי-כוח עירית תל-אביב

פרופ' ד"ר יוסף קלוזנר — ד"ר ב. מייזלר
באי-כוח האוניברסיטה העברית